

УДК 371.1.33.

Розвиток професійної компетентності вчителя природничих дисциплін у акмеологічному просторі ліцею

Юлія АФІЙЧУК,

завідувач кафедри природничих дисциплін, учитель математики Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Тетяна ШЕРЕМЕТ,

учитель біології Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У контексті інтеграції України в європейський освітній простір перед педагогічною наукою і практикою постає завдання пошуку ефективних шляхів розвитку професійної компетентності педагогів, що знайшло відображення у змісті нормативно-правових актів, зокрема, Законі України «Про освіту», Національній рамці кваліфікацій та ін. Узв'язку з чим, керуючись Концепцією розвитку ліцею, Концепцією профільної гуманітарної освіти, Концепцією національно-патріотичного виховання «Громадянин України III тисячоліття», Положенням про навчальний комплекс «Сучасна освіта» (2006 р.), програмою «Обдарованість», педагогічний колектив Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка важливим завданням своєї діяльності вбачає науково-дослідну та експериментальну роботу в галузі розроблення акмеологічної системи ліцею. Тож учительський колектив залучено до творення нової моделі школи – акмеологічного ліцею, який охоплює поняття «електронного ліцею», «ліцею-родини», «ліцею здоров'я».

Дослідно-експериментальну роботу розпочато з усеукраїнських експериментів «Родинність – філософія і методологія ліцею» (1995–1999 рр.); «Розробка і впровадження перспективних освітніх технологій» (1999–2005 рр.); «Педагогіка успіху» (2005–2010 рр.) та «Розроблення та становлення моделі акмеологічного навчального закладу» (2010–2016 рр.). Результати діяльності педагогічного колективу Українського гуманітарного ліцею на всіх етапах означених експериментів було схвалено Науково-методичною радою Інституту модернізації змісту освіти.

Сучасна освіта має підготувати дитину до життя, праці та забезпечити її становлення як громадянина

України, Європи і світу. Компетентнісна освіта, спрямована на формування життєвої компетентності вихованців, є актуальною та перспективною з огляду на Концепцію Нової української школи (2016 р.), що й зумовило вибір теми наступного всеукраїнського експерименту на базі ліцею: «Формування життєвої компетентності суб'єктів освітнього процесу в акмеологічному просторі ліцею» (2016–2021 рр.).

У контексті формування життєвої компетентності вихованців ліцею вагоме значення надається циклу природничих дисциплін, а значить – вчителів-природничиків. Саме його професійна діяльність сприяє розвитку у вихованців компетенцій розв'язання проблем життєдіяльності, формування природничо-наукової картини світу та екологічно доцільної поведінки в природі, раціонального використання природних ресурсів, організації здорового способу життя, опанування гігієнічної грамотності [6, с. 3].

Проблему розвитку професійної компетентності і предметних компетенцій учителів природничо-математичних дисциплін розглядають у своїх працях Л. Булавинцева, М. Верзилін, Ю. Гавронська, Т. Горзій, С. Іванова, В. Коломін, Н. Новикова, О. Мітіна, В. Моторіна, В. Оніпко, Л. Орлова, М. Рогозіна, С. Совгіра, І. Сотніченко, С. Стрижак, О. Тімець, Н. Шакун, Ю. Шапран та ін. Окремі аспекти методичної підготовки вчителів-природничиків до роботи з обдарованими дітьми, формування екологічної та інформаційної компетентностей вивчають дослідники О. Біда, І. Дикарьова, К. Ліневич, Т. Носова, Л. Прокопенко, М. Сидорович, Л. Титаренко та ін.

Актуальність і доцільність дослідження проблеми розвитку професійної компетентності вчителя-природничика в акмеологічному просторі зумовлені необхідністю розв'язання певних суперечностей, а саме між:

- наявною уніфікованою традиційною системою викладання природничих дисциплін і необхідністю впровадження інновацій у компетентнісну парадигму освіти;

- професійною стабільністю в умовах традиційного освітнього простору та необхідністю розвитку професійної компетентності учителів-природників в умовах акмеологічного освітнього простору.

Усунення зазначених суперечностей вимагає вироблення принципово нових концептуально-методологічних підходів до розвитку професійної компетентності сучасного вчителя-природника.

Мета статті – виокремити базові компоненти професійної компетентності вчителя-природника у контексті становлення та розвитку життєво компетентного учня, дослідити стан сформованості базових компонентів професійної компетентності вчителя-природника та розробити концептуальну модель розвитку професійної компетентності вчителя-природника в акмеологічному просторі ліцею.

З огляду на те, що формування базових компонентів професійної компетентності вчителя-природника має бути скеровано інтегративною моделлю професійної компетентності учителя-природника як чинника становлення та розвитку життєво компетентного учня за умов високоефективного, високодуховного, інтелектуального акмеологічного освітнього простору ліцею, ми провели кваліметричне дослідження «Рівень професійної компетентності учителя-природника у акмеологічному просторі ліцею: життєва компетентність».

Орієнтуючись на сучасні тлумачення, поняття *життєвої компетентності* доречно розглядати в контексті компетентнісної освіти як цілісне утворення, яке становить складну системну властивість особистості успішно діяти в різних життєвих ситуаціях, вирішувати складні життєві завдання та проблеми; виконувати життєві і соціальні ролі, які ґрунтуються на життєтворчих компетенціях та життєвих досягненнях [1, с. 8]. Об'єктом дослідження є такі інтегральні компоненти життєвої компетентності, як: самоосвітня, загальнокультурна, здоров'язбережувальна, соціальна, інформаційно-комунікативна та підприємницька компетентності.

Як інструментарій кваліметричного дослідження «Рівень професійної компетентності учителя-природника у акмеологічному просторі ліцею: життєва компетентність» було використано розроблену нами анкету самооцінювання рівня сформованості компонентів життєвої компетентності вчителя-природника. Йдеться про те, що напроти запропонованих індикаторів визначених компетентностей учителю необхідно поставити оцінку від 1 до 4, що відповідатиме рівню розвитку відповідних компетентностей у нього, де 1 – елементарний, 2 – низький, 3 – достатній, 4 – високий рівні. Кількість респондентів – 14 учителів-природників, членів кафедри природничих дисциплін ліцею.

Самоосвітня компетентність – це інтегрована особистісна властивість, яка забезпечується емоційно-ціннісним ставленням до саморозвитку і самоосвітньої діяльності, системою знань щодо планування та реалізації самоосвітньої діяльності, способів самовиховання; готовності до неперервного професійного самовдосконалення та саморозвитку впродовж усього життя [3]. Рівень сформованості самоосвітньої компетентності оцінюємо за такими показниками: розвиненість мотивації, спрямованої на підвищення рівня актуалізації самоосвітньої компетентності (1); здатність організувати власну навчальну діяльність (2); аналітична компетенція (3); аутопсихологічна компетенція (оцінювання переваг та недоліків власної діяльності) (4); тайм-менеджмент (5); математична грамотність (6) та сприйняття самоосвітньої компетентності як власної цінності (7). Аналіз результатів анкетування засвідчив: деякі вчителі слабо володіють компетенціями тайм-менеджменту та математичної грамотності, інші потребують удосконалення аналітичної, аутопсихологічної компетенцій та підвищення мотивації, спрямованої на підвищення рівня актуалізації самоосвітньої компетентності та здатності організувати власну навчальну діяльність. Загалом середній показник самоосвітньої компетентності членів кафедри дорівнює 3, що відповідає достатньому рівню розвитку досліджуваної компетентності (див. рис. 1).

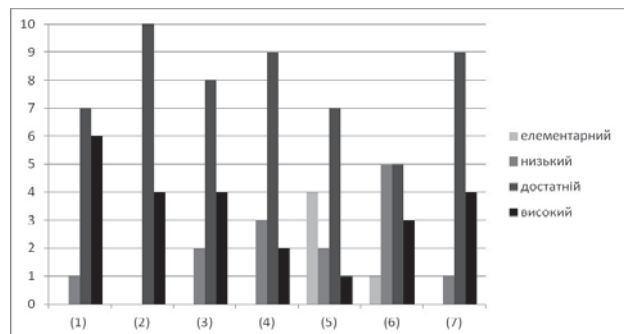

Рис. 1. Рівень розвитку самоосвітньої компетентності

Загальнокультурна компетентність – інтегроване новоутворення особистості, яке є результатом засвоєння нею системи знань про світ культури, відповідних цінностей, ставлень, сформованості певних морально-особистісних якостей, що дозволяє їй правильно визначати роль культури в житті сучасної людини, адекватно орієнтуватися в її продуктах, а також узгоджувати свою поведінку з моральними нормами й культурними цінностями [2, с. 6]. Визначаємо рівень сформованості загальнокультурної компетентності за такими показниками: розвиненість мотивації, спрямованої на підвищення рівня актуалізації загальнокультурної компетентності (1); мовна компетентність (2), іншомовна компетентність (3), здатність виражати себе в культурній сфері (4); спроможність оцінювати досягнення науки і

культури (5); загальнокультурна обізнаність (когнітивна складова) (6); сприйняття загальнокультурної компетентності як власної цінності (7). Аналіз результатів дослідження засвідчив про нерозвиненість у значної частини членів кафедри іншомовної компетентності. Загалом середній показник загальнокультурної компетентності членів кафедри дорівнює 2.9, що відповідає достатньому рівню розвитку досліджуваної компетентності (див. рис. 2).

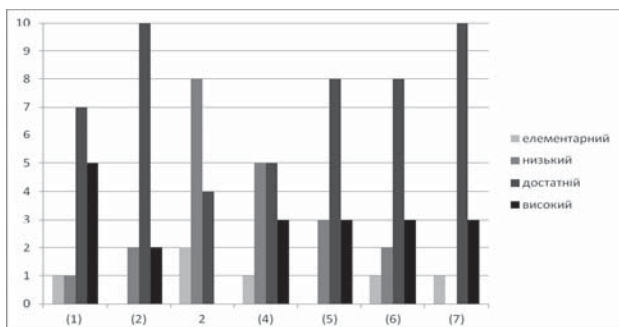

Рис. 2. Рівень розвитку загальнокультурної компетентності

Здоров'язбережувальна компетентність пов'язана з готовністю особистості вести здоровий спосіб життя як у фізичній, соціальній, психічній, так і духовній сферах [4, с. 184]. Виділяємо такі компоненти зазначеної компетентності: мотивація, спрямована на підвищення рівня актуалізації здоров'язбережувальної компетентності (1); компетенція духовного здоров'я (вміння жити в гармонії зі світом, собою, іншими людьми) (2); компетенція фізичного здоров'я (дотримання режиму харчування, санітарно-гігієнічні компетенції) (3); компетенція соціального здоров'я (ефективне спілкування, спільна діяльність) (4); компетенція психологічного здоров'я (самоконтроль, управління емоціями) (5); сприйняття здоров'язбережувальної компетентності як цінності (6). Аналіз результатів дослідження засвідчив нерозвиненість у деяких членів кафедри компетенцій фізичного та духовного здоров'я. Інші потребують удосконалення компетенцій соціального та психологічного здоров'я. Загалом середній показник здоров'язбережувальної компетентності членів кафедри дорівнює 3.1, що відповідає достатньому рівню розвитку досліджуваної компетентності (див. рис. 3).

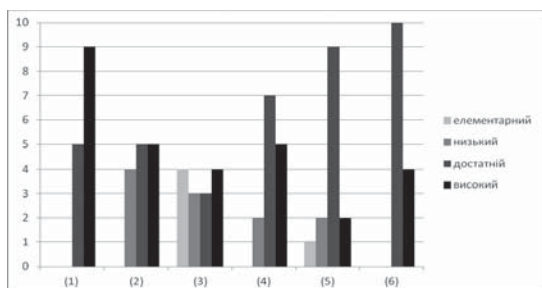

Рис. 3. Рівень розвитку здоров'язбережувальної компетентності

Соціальна компетентність – це інтегрована характеристика особистості, сукупність певних якостей, здібностей, соціальних знань, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які надають можливість індивіду активно взаємодіяти із соціумом, налагоджувати контакти з різноманітними групами й індивідами, а також брати участь у соціально значущих проектах та продуктивно виконувати різні соціальні ролі [4, с. 244]. Визначаємо рівень сформованості соціальної компетентності за такими показниками: мотивація, спрямована на підвищення рівня актуалізації соціальної компетентності (1); розвинена соціальна сенситивність (чутливість) (2); соціально-психологічна компетенція – міжособова орієнтація, уявлення про різноманітність соціальних ролей і способів взаємодії (3); его-компетенція – усвідомлення своєї національної, статевої, станової, групової належності, знання своїх сильних та слабких сторін (4); сприйняття соціальної компетентності як цінності (5). Аналіз результатів дослідження засвідчив нерозвиненість у деяких педагогів соціально-психологічної компетенції та соціальної сенситивності. Окремі члени кафедри потребують удосконалення его-компетенції та сприйняття соціальної компетентності як цінності. Загалом середній показник соціальної компетентності членів кафедри дорівнює 3.02, що відповідає достатньому рівню розвитку досліджуваної компетентності (див. рис. 4).

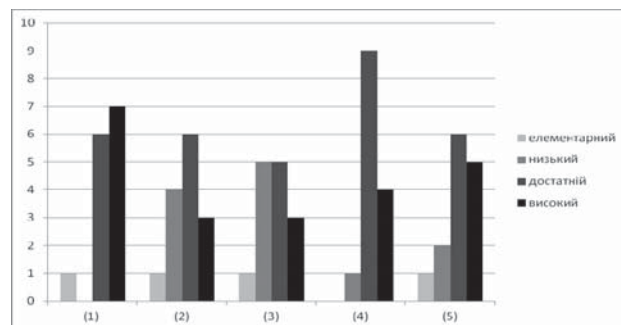

Рис. 4. Рівень розвитку соціальної компетентності

Інформаційно-комунікаційна компетентність – інтегративна (комплексна) якість особистості, що становить здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, одержувати інформацію, оперувати нею (володіти відповідним рівнем компетенцій стосовно ІКТ) та ефективно використовувати ІКТ в педагогічній діяльності [5, с. 8]. Інформаційно-комунікаційна компетентність є полікомпонентним явищем, яке охоплює: мотивацію, спрямовану на підвищення рівня актуалізації соціальної компетенції (1); рівень критичного користування технологіями інформаційного суспільства для навчання, дозвілля і комунікації (2); рівень розвиненості планування та організації власної та колективної діяльності в інформаційному просторі (3); вміння працювати в інформаційному просторі (4); сприйняття ІК-компетентності як цінності (4).

Аналіз результатів дослідження засвідчив нерозвиненість в окремих педагогів уміння планувати та організувати власну та колективну діяльність в інформаційному просторі, критично користуватися технологіями інформаційного суспільства для навчання, дозвілля і комунікації та вміння працювати в інформаційному просторі. Загалом середній показник інформаційно-комунікаційної компетентності членів кафедри дорівнює 3.08, що відповідає достатньому рівню розвитку досліджуваної компетентності (див. рис. 5).

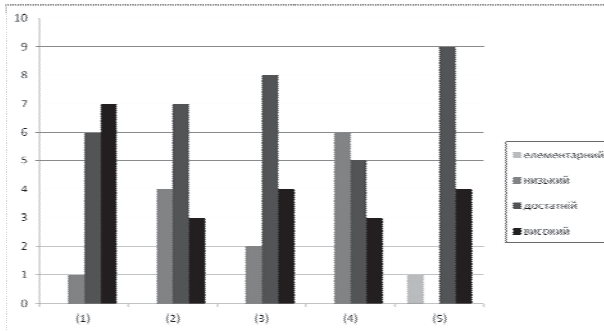

Рис. 5. Рівень розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності

Підприємницька (економічна) компетентність – це інтегративна якість особистості, яка поєднує професійно-ціннісну мотивацію (1), високий рівень економічних знань, а також значущі якості особистості: ініціативність, мобільність, діловитість, критичність мислення, які забезпечують самореалізацію фахівця у професійній діяльності, здатність до економічної та соціально зорієнтованої діяльності [4, с. 197]. Виділяємо такі рівні підприємницької (економічної) компетентності: прагматичний – прагнення задовольнити власні потреби (2); гносеологічний – прагнення пізнати механізми явищ для прийняття правильного рішення (3); гуманістичний – прагнення допомогти людям (4); етичний – бажання виглядати гідно (5); соціальний – прагнення бути корисним державі (6); рівень розвиненості особистісного досвіду економічної діяльності (7); сприйняття підприємницької компетентності як цінності (8). Аналіз результатів анкетування засвідчив нерозвиненість прагматичного та гносеологічного рівнів підприємницької компетентності та високий рівень розвитку гуманістичного, етичного і соціального рівнів досліджуваної компетентності. Загалом середній показник підприємницької (економічної) компетентності членів кафедри дорівнює 2.97, що відповідає достатньому рівню розвитку досліджуваної компетентності (див. рис. 6).

Середній показник самооцінювання сформованості життєвої компетентності вчителів кафедри природничих дисциплін засвідчив широкий спектр показників від 2,0 (занижена самооцінка) до 4,0 (деякою мірою завищена самооцінка) (див. рис. 7).

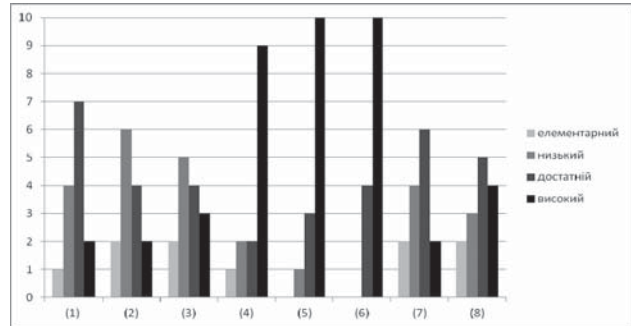

Рис. 6. Рівень розвитку підприємницької компетентності

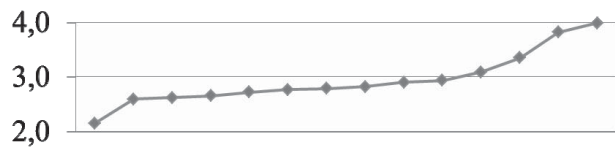

Рис. 7. Середній показник самооцінки сформованості життєвої компетентності учителів кафедри природничих дисциплін

Отже, аналіз рівня сформованості життєвої компетентності учителя-природничика як визначального складника професійної компетентності у акмеологічному просторі ліцею дає змогу розробити модель розвитку професійної компетентності учителя-природничика (вимір життєвої компетентності) як чинника становлення та розвитку життєво компетентного учня за умов високоефективного, високодуховного, інтелектуального акмеологічного освітнього простору ліцею (див. рис. 8).

Тож на сучасному етапі реформування освіти в Україні варто враховувати досвід навчальних закладів, а також здійснювати подальше вдосконалення змісту, структури та технології викладання циклу природничих дисциплін з урахуванням потреб особистості учня в умовах акмеологічного простору ліцею.

Література

1. Демчук О. О. Психологічні чинники формування життєвої компетентності майбутніх практичних психологів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О. О. Демчук. – К., 2013. – 23 с.
2. Мельник С. А. Інтегрований урок як засіб формування загальнокультурної компетентності учнів основної школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / С. А. Мельник. – Х., 2010. – 21 с.
3. Наливайко Г. В. Розвиток самоосвітньої компетентності вчителів початкових класів у системі підвищення кваліфікації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Г. В. Наливайко; НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». – К., 2012. – 20 с.
4. Сазоненко Г. С. Компетентність у системі неперервної освіти: акмеологічна модель: науково-методичний посібник / Г. С. Сазоненко, В. В. Приступа. – Макарів: Софія, 2013. – 416 с.

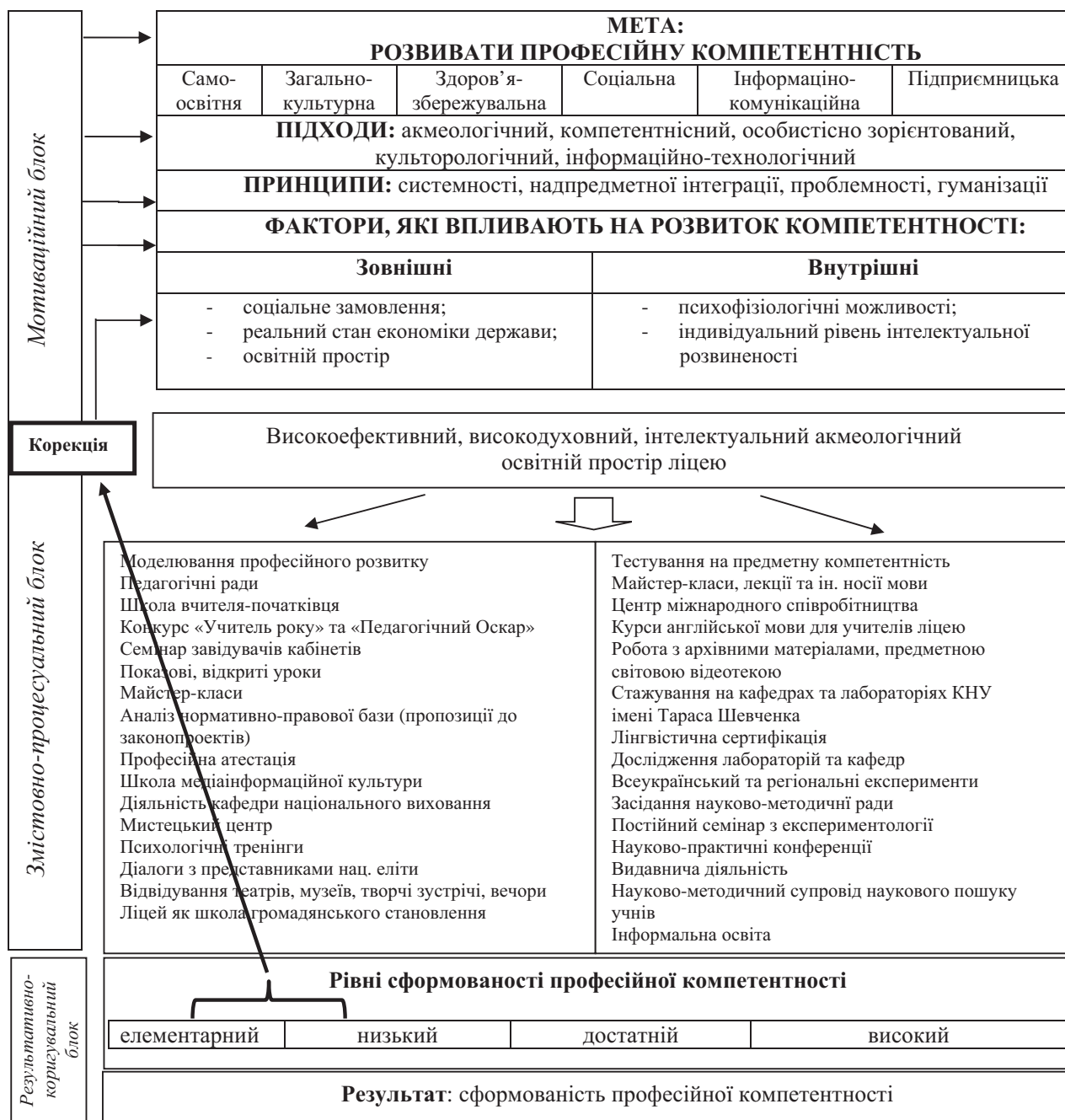

Рис. 8. Модель розвитку професійної компетентності вчителя-природничка (вимір життєвої компетентності) в акмеологічному просторі ліцею

5. Федорук Г. М. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Г. М. Федорук. – Вінниця, 2015. – 23 с.
6. Шапран Ю. П. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів біології: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Ю. П. Шапран. – К., 2014. – 45 с.

Анотації

Юлія АФІЙЧУК, Тетяна ШЕРЕМЕТ
Розвиток професійної компетентності вчителя природничих дисциплін у акмеологічному просторі ліцею

У статті досліджено базові компоненти професійної компетентності вчителя-природничка у контексті становлення та розвитку життєво компетентного учня. Розглянуто модель розвитку професійної компетентності вчителя-природничка (вимір життєвої компетентності) в акмеологічному

просторі Українського гуманітарного лицю Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Доведено, що на сучасному етапі реформування освіти в Україні варто враховувати досвід навчальних закладів, а також здійснювати подальше вдосконалення змісту, структури та технології викладання циклу природничих дисциплін з урахуванням потреб особистості учня.

Ключові слова: життєва компетентність, акмеологічний простір, самоосвітня компетентність, загальнокультурна компетентність, здоров'язберігаюча компетентність, соціальна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, підприємницька компетентність.

Юлія АФІЙЧУК, Тетяна ШЕРЕМЕТ

Развитие профессиональной компетентности учителя естественных дисциплин в акмеологическом пространстве лиця

В статье исследованы составляющие профессиональной компетентности учителя-естествоведа в контексте становления и развития жизненной компетентности ученика. Рассмотрена модель развития профессиональной компетентности (аспект жизненной компетентности) учителя-естествоведа в акмеологическом пространстве Украинского гуманитарного лиця Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Доказано, что на современном этапе реформирования образования в Украине необходимо учитывать опыт образовательных учреждений, а также осуществлять дальнейшее совершенствование содержания, структуры и технологии преподавания цикла естествоведческих дисциплин с учетом потребностей личности ученика.

Ключевые слова: жизненная компетентность, акмеологическое пространство, самообразовательная компетентность, общекультурная компетентность, здоровьесберегающая компетентность, социальная компетентность, информационно-коммуникационная компетентность, предпринимательская компетентность.

Yuliya AFYCHUK, Tetyana SHEREMET

Development of teacher's of sciences professional competence in akmeological space of the lyceum

In the article the components of professional competence of a teacher of sciences in the context of becoming and development of student's life competence are investigated and the model of development of a teacher's of sciences professional competence (the aspect of life competence) in akmeological space of the Ukrainian humanitarian lyceum of the Kiev national university named after Taras Shevchenko is elaborated. It is well-proven that on the modern stage of reformation in education of Ukraine it is important to take into account the experience of educational establishments, and also carry out subsequent perfection of content, structure and technology of teaching sciences, taking into account the necessities of a student's personality.

Keywords: life competence, akmeological space, self-educational competence, general cultural competence, health-protecting competence, social competence, digital competence, economic competence.